

Sahn-ı Semân'dan Dârülfünûn'a

Osmanlı'da İlim ve Fikir Dünyası

Âlimler, Müesseseler
ve Fikrî Eserler
XVIII. Yüzyıl

CİLT 1

Zeytinburnu Belediyesi Kùltür Yayınları
Kitap No: 53

Yayın Koordinatörü
Erdem Zekeriya İskenderođlu
Nurullah Yıldız

Sahn-ı Semân'dan Dârülfünûn'a
Osmanlı'da İlim ve Fikir Dünyası
(Âlimler, Müesseseler ve Fikrî Eserler) - XVIII. Yüzyıl

Editörler
Ahmet Hamdi Furat
Nilüfer Kalkan Yorulmaz
Osman Sacid Arı

ISBN 978-975-2485-14-3
TC Kùltür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 40688

1. Baskı
İstanbul, Aralık 2018

Kitap Tasarım **Salih Pulcu**
Tasarım Uygulama **Recep Önder**

Baskı-Cilt **Seçil Ofset Matbaacılık**
Yüzyıl Mh. Matbaacılar Sitesi 4. Cadde No: 77
Bağcılar İstanbul
Sertifika No: 12068

444 1984

www.zeytinburnu.istanbul

Dâvûd el-Karsî'nin Hadisçiliğinde

Mantık İlmi ve Külli Kaideler

(Şerhu Usûli'l-Hadîs İsimli Eseri Bağlamında)

Nilüfer Kalkan Yorulmaz

Dr., İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

Özet

18. yy'da Dâvûd-i Karsî (ö. 1169/1756) tarafından telif edilen *Şerhu Usûli'l-Hadîs* isimli eser, 16. yy'da İmam Birgivini'nin (ö. 981/1573) kaleme almış olduğu *Risâle fi Usûli'l-Hadîs*'ine yapılan bir şerh çalışması özelliği taşımaktadır. Nitekim Osmanlı döneminde telif edilen Hadis çalışmalarının çoğunluğunun şerh, haşiye ve derleme türünde kaleme alındığı, bu hususta yapılan araştırmalar neticesinde ortaya çıkmaktadır. Dâvûd-i Karsî'nin zikredilen eseri, her ne kadar bir şerh çalışması olsa da eserde hadis alanına katkı sunabilecek farklı noktaların bulunduğu göz ardı edilmemelidir. Bu noktadan hareketle çalışmamızda müellifin, eserin şerh tekniğinde kullanmış olduğu metot ve farklı ilimlerden yararlanma usulüne değinilerek hem İmam Birgivi'nin eserine yapmış olduğu şerhin yöntemi ortaya çıkartılmaya hem de alana katkısı belirlenmeye çalışılacaktır. Bu yapılırken; özellikle eserin kaynakları üzerinde kısaca durulacak ve Dâvûd-i Karsî'nin hadisçiliği yanında kelimeler, mantık, münazara ve Arap dili alanındaki ilmi birikimini şerh tekniğine nasıl yansıttığı belirtilecektir. Bu sebeple eserde gerek kelime açıklamalarına gerekse irab kaidelerine yapılan vurgu, kelimelerle ilgili hususlara kısaca değinilecektir. Özellikle eserde yer verdiği külli kaideler ve mantık kuralları belirli örnekler çerçevesinde incelenecek ve bu kısım çalışmanın ana bölümünü oluşturacaktır. Böylece kaynakları itibariyle klasik usulü takip ettiği görülen Dâvûd el-Karsî'nin hadis şerh yöntemine katkısı tespit edilmeye çalışılacaktır. Böylece hadis ilmi ile alet ilimleri arasında nasıl bir bağlantı kurulabileceği gösterilmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Hadis Usulü Birgivi, Dâvûd el-Karsî

General Principles And Logic In Dawud Al-Karsi's Hadith Methodology (In the Context of His Book Serh Usul al-Hadith)

Abstract

The work of *Sharh Usul al-Hadith*, which was written by Dawud al-Karsi (d. 1169/1756) in the 18th century is a sharh of *Risala fi Usul al-Hadith*, which was written by al-Birgivi (d. 981/1573) in 16th century. As a matter of fact, it is claimed that the majority of the Hadith studies that were written in the Ottoman period was in the form of sharh, hashiyah and compilations. Although the book of Dawud al-Karsi is a work of sharh, it has different points and explanations that can contribute to the field of hadith. From this point of view, we will try to find out method of Dawud al-Karsi in his Sharh and the effects of different Islamic sciences as kalam, general principles, logic, and Arabic except hadith used in the book. Especially, general principles and logic rules which are given in this book will be investigated via examples. Thus, in this study, it will be tried to determine contribution of Dawud al-Karsi to the method of sharh in the light of informations given in the book. By this way, we aim to show the readers what is the connection between the science of hadith and other sciences. In addition to this point, how they can demonstrate multidisciplinary approach in hadith studies.

Keywords: Hadith, Methodology of Hadith, Birgivi, Dawud al-Karsi

Giriş

Osmanlı dönemi hadis çalışmalarının genellikle şerh ve haşiye türünde olup bu dönemde müstakil çalışmalara yer verilmediği yönünde genel bir kabul bulunmaktadır.¹ Bu kabulün ne kadar gerçeği yansıttığının belirlenmesi ise bu dönemle ilgili yapılacak olan hadis çalışmalarının artması ile olacaktır. Zira ilk asırlardan itibaren İslam düşüncesinde önemli bir yeri olan hadis ilminin Osmanlı döneminde yeteri kadar önemsenmediği düşünülse dahi bunun sebebi ortaya konulması ve ilmi bir açıklamasının yapılması gerekmektedir. Dönemin ilmi çalışmalarında hadisin yerinin ne olduğu ve nasıl anlaşıldığının belirlenmesi ise ancak bu dönemde telif edilen eserlerin incelenmesi ile meydana çıkarılabilecek bir husustur. Bu noktadan hareket ettiğimiz çalışmamızda öncelikle Osmanlı dönemi hadis usulü eserlerinin

1 Ayrıntılı bilgi için bkz. Zişan Türcan, "Osmanlı Dönemi Hadis Şerhlerinin Şerh Literatürü İçindeki Yeri", c. 11, s.21, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, TALİD, 2013, ss. 143-164.

neler olduğu hususuna kısaca değinmek gerekmektedir. Buna göre 16. Yy'da İbn Kemal'in (ö. 942/1536) ve Birgivi'nin (ö. 929/1552) *Risâle fî Usûli'l-hadis*; 17. Yy'da Muhammed b. Mustafa Kadızâde Balikesirî'nin (1049/1640) *Mustalahu'l-Hadis*; 18. Yy'da, Hamid b. Emrullah b. Abdülmü'min b. Muhammed b. Bandırmavî er-Rûmî'nin (ö. 1172/1758) *Ukûdu'd-Durer fi Hudûd ilmi'l-Eser*, Himmâtzâde Muhammed b. Hasan'ın (ö. 1175/1761) *Istîlâhâtü'l-Muhaddisîn*, 19. Yy'da İbrahim Sıdkı b. İbrahim er-Rûmî'nin (ö. (yak.) 1247 /1831) *Risale fi Usuli'l-Hadis*, Muhammed Şükrü (ö. (yak.) 1316/1898) ve Seydişehirli Mahmud Esad b. Mahmud Emin'in (ö. 1917) *Usûlu'l-Hadis* isimli eserleri bu alanda verilen önemli eserler arasındadır.²

Bununla birlikte özellikle İbn Hacer'in *Nuhbetu'l-fiker* isimli eseri esas alınarak telif edilen pek çok şerh ve haşiye türündeki eser de Osmanlı döneminin hadis çalışmalarına büyük katkı sunmaktadır. Nitekim Muhammed Efendi et-Trabzonî'nin (ö. 1123/1711) *Hâşiye alâ Nuhbeti'l-fiker*, İsmail Hakkı Bursevî'nin (ö. 1137/1725) *Şerhu Nuhbeti'l-fiker*, Rasim Malatî Muhammed b. Seyyid Rıza b. Süleyman er-Rûmî'nin (ö. 1314/1898) *Nuhbetü'l-belâga fî Şerhi Nuhbeti'l-fiker* isimli eserleri bunlar arasında en önemlileri arasındadır.³ Dolayısıyla Osmanlı dönemine kabaca bakıldığında dahi hem müstakil türde hem de şerh/haşiye dahilinde hadis ilmine dair pek çok eser verildiği görülmektedir. Nitekim ister müstakil olsun isterse şerh ve haşiye türünde yapılan çalışmalar olsun her birinin dönemin tartışmalarını yansıtan tarafları bulunmaktadır. Bu durum da hadis ilmiyle ilgili çalışmaların dönem ve bölgelere göre nasıl farklılaştığının izlenmesi açısından oldukça önemlidir. O halde Osmanlı dönemi hadis çalışmalarının mahiyetini anlamak yukarıda belirtildiği üzere ancak o dönemin literatürünün incelenmesiyle mümkündür.

Ayrıca yine Osmanlı döneminin üzerine en çok şerh ve haşiye yapılan çalışmalarından biri de yukarıda müstakil çalışmalar arasında zikredilen Birgivi'nin *Risâle fî Usûli'l-hadis* isimli eseridir. Bu çalışmalar arasında en önemlisi ise Dâvûd-i Karsî'nin (ö. 1169/1756) *Şerhu Usûli'l-hadis* isimli ese-

2 Ayrıntılı bilgi için bkz. Sadık Cihan, "Osmanlı Devrinde Türk Hadisçileri Tarafından Yazılan Usulu Hadis Eserleri, Risaleleri ve Nuhbetu'l-fiker Üzerine Yapılan Şerh ve Tercümeleler", *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, AÜİİFD, s.1, 1975, ss. 127-136; Selahattin Yıldırım, "XVII. Yüzyıl Osmanlı Muhaddisleri ve Eserleri", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2004, s. 14, s. 151-182; Selahattin Yıldırım, "XIX. Yüzyıl Osmanlı Muhaddisleri ve Eserleri", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2004, sayı: 13, s. 263-315.

3 Ayrıntılı bilgi için bkz. Sadık Cihan, "Osmanlı Devrinde Türk Hadisçileri Tarafından Yazılan Usulu Hadis Eserleri, Risaleleri ve Nuhbetu'l-fiker Üzerine Yapılan Şerh ve Tercümeleler", AÜİİFD, s.1, 1975, ss. 127-136.

ridir. Zira Osmanlı geleneği hadis usul çalışmaları alanında önemli bir yerde duran Birgivi'nin mezkur eseri üzerine yapılan ve en çok şöhret bulan şerh çalışması dahi hem dönemi yansıması hem de orijinal pek çok tarafı bulunması hasebiyle önem arz etmektedir.

Öyle ki Dâvûd-i Karsî'nin eseri arap dili, kelam, mantık, münazara gibi alanlardaki ilmi birikimi yansıması açısından zikredilmeye değerdir. Ayrıca eser, diğer ilimlerle hadis ilminin interdisipliner veya multidisipliner olarak nasıl mezcedileceğine örneklik sunması açısından kendini diğerlerinden ayırıcı özellikler ihtiva etmektedir. Dolayısıyla eser, hem üzerine en çok çalışma yapılan eserlerden biri olan Birgivi'nin şerhi olması hem de muhtevası itibariyle zikredilen açılardan önemli görülmesi hasebiyle bu çalışmanın konusu olarak seçilmiştir.

Eser üzerine daha sonraki dönemlerde pek çok çalışma da yapılmıştır. Nitekim Mustafa Şevket Efendi'nin (ö. 1251/1835) *eş-Şerh li Dâvûdi'l-Karsî alâ Metni Usûli'l-hadis li'l-Birgivi*, Mustafa b. Salih Rifkî el-İstanbulî er-Rûmî'nin (ö. 1291/1874) ve Yusuf Şükrü Harpûtî'nin (ö. 1292/1875) *Hâşiye alâ Şerhi Dâvûd Karsî li Usûli'l-hadis*, Babakaleli Abdulaziz Ahmed'in (ö. 1277/1860) *Mukarribu't-tâlibîn* isimli tercüme eseri bunlar arasında en önemlileri olarak sayılabilir.⁴

Günümüz araştırmacılarının da çalışma sahasına girmiş olan Dâvûd-i Karsî'nin eseri hakkında 1998 yılında Lokman Şen tarafından *Dâvûd-i Karsî ve Hadisçiliği* isiminde bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.⁵ Ardından Osman Bilgen 2016 yılında "Dâvûd-i Karsî'nin 'Şerh Alâ Usûli'l-hadis' İsimli Eserinin Metodu ve Kaynakları Üzerine" isimli bir makale kaleme almıştır.⁶ 2017 yılında ise Kars'ta Kars Valililiği, Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Serhat Kalkınma Ajansı işbirliğiyle yapılan Uluslararası Dâvûd-i Karsî Sempozyumu'nda Dâvûd-i Karsî tüm yönleriyle ele alınmış ve konuyla ilgili önemli tebliğler sunulmuştur. Bu çalışmada ele alınacak olan *Şerhu Usuli'l-hadis* isimli eseri hakkında bu sempozyumda Abdullah Taha İmamoğlu⁷,

4 Ayrıntılı bilgi için bkz. Sadık Cihan, "Osmanlı Devrinde Türk Hadisçileri Tarafından Yazılan Usulu Hadis Eserleri, Risaleleri ve Nuhbetu'l-fiker Üzerine Yapılan Şerh ve Tercüme", AÜİİFD, s.1, 1975, ss. 127-136.

5 Lokman Şen, *Dâvûd-i Karsî ve Hadisçiliği*, (Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1998.

6 Osman Bilgen, "Dâvûd-i Karsî'nin 'Şerh Alâ Usûli'l-hadis' İsimli Eserinin Metodu ve Kaynakları Üzerine", *Turkish Studies*, c.11/5, 2016, ss. 99-116.

7 Abdullah Taha İmamoğlu, "Bir Asır Sonra Dâvûd-i Karsî'nin Hadis Usulü Şerhini Okutmak: Babakaleli Ahmed Abdülaziz Efendi ve Mukarribu't-Talibin Adlı Tercümesi", *Uluslararası Dâvûd-î Karsî Sempozyumu, 11-14 Mayıs 2017*, Kars Tebliğler, 2017, s. 261-267.

Ahmet Emin Seyhan⁸, Ahmet Yıldırım⁹, Alparslan Kartal¹⁰, Halil İbrahim Kutlay¹¹, İlyas Canikli¹², Veli Aba¹³ gibi isimler önemli tebliğler sunmuşlar ve bu tebliğlerin bir kısmı da makale ya da tam metin formatında yayınlanmıştır.

Bu çalışmada ise yukarıda zikredilenler farklı olarak müellifin hadis usulü eserindeki külli kaidelere ve mantık ilimlerini kullanımına yer verilecektir. Daha önce yapılan çalışmalarda bir veya bir kaç cümleyle ifade edilen bu durumun ayrıntılı bir şekilde işlenmediği görülmüştür. Bu sebeple çalışmanın hem bu alana hem de hadis şerh yöntemine önemli katkılar sunması umulmaktadır. Bu yapılırken ise Dâvûd-i Karsî'nin hayatı, eserleri hadis usulü eserindeki yöntemi ve kaynakları üzerinde kısaca durulacak ardından onun eserde yer verdiği külli kaide ve mantık ilkelerine örnekleriyle birlikte değinilecektir. Böylece müellifin Hadis ilmine sunmuş olduğu katkılar ele alınacaktır. Zira müellifin eseri özellikle öğrencilerinin ihtiyaçlarına cevap vermek adına yazdığı düşünüldüğünde eser okunduğunda akla gelebilecek olan soruları yanıtlaması, hadis usulünde kullanılan terimlerin kapsamı ve muhtevasına dair bilgiler vermesi, terimleri taksim ederek birbirlerinden farklarını külli kaide ve mantık ilkeleri çerçevesinde açıklıyor oluşu bu kapsamda değerlendirilecektir.

1. Dâvûd el-Karsî'nin Hayatı ve Eserleri

Dâvûd b. Muhamed el-Hanefî el-Karsî (ö. 1169/1756) pek çok alanda eserler vermiş ve Osmanlı döneminin 18. yy. ilmi mirasında önemli bir yere sahip

- 8 Ahmet Emin Seyhan, "Dâvûd B. Muhammed El-Karsî'nin Şerhu Usûli'l-Hadis Li'l-Birgivi Adlı Eseri Özelinde Hadis/Sünnet Anlayışı", *Uluslararası Dâvûd-î Karsî Sempozyumu, 11-14 Mayıs 2017*, Kars Tebliğler, 2017, s. 255-260.
- 9 Ahmet Yıldırım, "Dâvûd-i Karsî'nin Hadis Kültürü", *Uluslararası Dâvûd-î Karsî Sempozyumu, 11-14 Mayıs 2017*, Kars Tebliğler, 2017, s. 188-203
- 10 Alparslan Kartal, "Dâvûd-i Karsî'nin (Ö. 1169/1756) Şerhu Alâ Usûli'l-Hadis'i Üzerine Yazılan Haşiyeler (1169/1756)", *Uluslararası Dâvûd-î Karsî Sempozyumu, 11-14 Mayıs 2017*, Kars Tebliğler, 2017, s. 167-174.
- 11 Halil İbrahim Kutlay, "Şerhu Risale fi Usuli'l-Hadis Adlı Eseri Bağlamında Davud el-Karsî'nin Hadis Usûlü Anlayışı", *Uluslararası Dâvûd-î Karsî Sempozyumu, 11-14 Mayıs 2017*, Kars Tebliğler, 2017, s. 225-235.
- 12 İlyas Canikli, "Davudî Karsî'nin "Şerhu Risâle fi Usûli'l-Hadis" İsimli Eserinde Yer Alan Rivayetlerin Kaynak Değeri ve Metin Kritiği", *Uluslararası Dâvûd-î Karsî Sempozyumu, 11-14 Mayıs 2017*, Kars Tebliğler, 2017, s. 152-166.
- 13 Veli Aba, "Dâvûd-i Karsî'nin Şerhu Usûli'l-Hadis Adlı Eseri ve Önceki Hadis Usûlü Şerhleriyle Mukayesesi (Muhteva ve Metot Tahlili)", *Uluslararası Dâvûd-î Karsî Sempozyumu, 11-14 Mayıs 2017*, Kars Tebliğler, 2017, s. 236-254.

olmuştur Kendisinin Kars'ta başlayan ilim yolculuğu İstanbul, Mısır, Kıbrıs, Karaman ve Birgi'de devam etmiş buralarda dersler almış ve müderrislik yapmıştır.¹⁴ 1756 yılında ise yine Birgi'de vefat etmiş ve burada İmam Birgi-vî'nin yanında defnedilmiştir.¹⁵

Kendisi ilk eğitimini Kars'da Çolak Abdullah Efendi'den almıştır. Ardından Ruûs sınavında başarılı olmuş ve pek çok yerde dersler vermiş ve büyük oranda öğrencilerinin ihtiyaçlarını karşılamak için eserler kaleme almıştır.¹⁶ Özellikle ders kitabı mahiyetindeki eserlere biraz da dönemin özelliği olması bakımından şerh ve haşiyeler yazan Dâvûd-i Karsî özellikle Arap Dili, tefsir, hadis, kelim, mantık, münazara, adâbu'l-bahs, ilm-i mikât alanlarında eserler vermiştir.¹⁷

Nitekim Arap Dili alanında *Şerhu'l-Emsiletü'l-muhtelife fi's-sarf*; tefsir alanında *er-Risâletü'n-Nuriyye ve 'l-miškâtü'l-kudsiyye, el-Fethiyye fi beyâni'd-dâdi'l- kat'iyye, Tahrîrât ve takrîrât ale'l- besmele ve'l-hamdele ve's-salâti ve's-selâmi'l-lafziyye*; hadiste, *Şerhu Usûli'l-Hadis li'l-Birgivi*; kelimde *Şerh-i Kasîdeti'n-nûniyye*¹⁸, *Şerh-i Amentü billah, Şerh-i Kasîdeti Bed'i'l-Emâli, Risâle fi beyâni meseleti'l-ihtiyârâti'l-cüziyye ve'l-idrakati'l-kalbiyye*; Mantık, münazara ve adâbu'l-bahs'da *el-Mu'cez fi şerhi Tehzîbu'l-mantık, Tekmîle li Tehzîbi'l- mantık, el-İsâgucî'l-cedîd ve'd-dürrü'l-ferîd, Tezkire li- vezâifi'l- bahhâsîn*; ilm-i mikât alanında *Şerhu'r-Risâleti'l-fethiyye fi'l-a'mâli'l-ceybiyye* isimli eserleri matbû' veya mahtût halde bulunmaktadır.¹⁹

Dolayısıyla Arap Dili, tefsir, kelim, mantık, münazara, adabu'l-bahs, hadis gibi pek çok alanda eserler telif ettiği görülen Dâvûd-i Karsî ile ilgili yapılacak bu çalışmanın aslı itibariyle onun hadis eseri olarak zikredilen *Şerh-i Usûli'l-hadis* isimli kitabında özellikle mantık ilmini nasıl yansıttığı

14 Ziriklî, *el-Â'lâm*, II, 334; Ömer b. Rıza el-Kehhale, *Mu'cemu'l-müellifin*, IV, 142; Cemil Akpınar, "Dâvûd-i Karsî", *DİA*, c.9, 1994, s. 29-32.

15 Cemil Akpınar, "Dâvûd-i Karsî", *DİA*, c.9, 1994, s. 29-32.

16 Cemil Akpınar, "Dâvûd-i Karsî", *DİA*, c.9, 1994, s. 29-32.

17 Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediiyetu'l-ârifin*, I, 363; Ziriklî, *el-Â'lâm*, II, 334; Ömer Rıza el-Kehhale, *Mu'cemu'l-müellifin*, IV, 142; Cemil Akpınar, "Dâvûd-i Karsî", *DİA*, c.9, 1994, s. 29-32.

18 Dönemin şeriat-hakikat tartışmaları bağlamında Dâvûd-i Karsî bu eserin bir kısmında aşırı tasavvuf görüşlerini eleştirmektedir ve bu sebeple tasavvuf düşmanı olarak anılmaktadır. (bkz. Reşat Öngören, *Osmanlılarda Tasavvuf*, s. 335-396; Resul Öztürk, "Dâvûd el-Karsî, Kelami Görüşleri ve Kaynakları", 2014, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, AÜİFD*, s. 42, ss. 78-98.)

19 Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediiyetu'l-ârifin*, I, 363; Ziriklî, *el-Â'lâm*, II, 334; Ömer Rıza el-Kehhale, *Mu'cemu'l-müellifin*, IV, 142; Cemil Akpınar, "Dâvûd-i Karsî", *DİA*, c.9, 1994, s. 29-32.

üzerinde durulacaktır. Bunun yapılabilmesi için ise öncelikle mezkur eserin muhtevası ve yöntemi üzerinde kısaca durulması gerekmektedir.

2. Dâvûd-i Karsî'nin Şerhu Usûli'l-Hadîs İsimli Eseri ve Kaynakları

Dâvûd-i Karsî eserine bir mukaddime ile başlamakta ve burada neden Birgivî'yi seçtiği ve kendi eserini yazış sebebi hakkında bilgi vermektedir. Nitekim buna göre müellif, öğrencilere Buhârî okutmadan önce hadis usulüne dair bilgiler içeren bir esere ihtiyaç duymuş ve bu konuda tertib ve tahrir bakımından en iyi eser olarak Birgivî'nin eserini bulmuş ve kendisinden bunu şerh etmesi istenmiştir.²⁰ Bunun üzerine ise eseri muhtasar olan konuları diğer usul eserlerinden destekle şerhetmiştir.²¹

Dâvûd-i Karsî eseri şerh ederken konuları kırk üç ana başlıkta toplamıştır. Kendisinin takip etmiş olduğu en önemli metotlardan biri Arap Dili, hadis ve mantık hususundaki birikimini esere yansıtmasıdır. Nitekim arap dili alanında terimlerin ıstılah ve lügat anlamlarına sıklıkla değinmiştir. Bununla birlikte kelimenin doğru harekesi ile ilgili zikretmiş olduğu izahlar, cemisine, müfredine değinmesi, kane'nin haberine, lemma'nın, lev'in cevabına, vav harfinin delalet ettiği şeye, zamirin nereye raci olduğuna işaret etmesi de onun hem Arapça hususundaki ilmini hem de hadis şerh geleneğini takip eden bir metot izlediğini göstermektedir.²² Ayrıca yer yer belagat konularına da değindiği görülmektedir. Nitekim yalancı bir ravi yalandan tevbe edip, dış halinde düzelme izleri görülecek kadar haline çeki düzen verirse artık hadislerinin dinlenmesi caizdir ifadesinde istiare-i mekniyye olduğunu belirtmektedir. İstiare-i mekniyye'de müşebbeh bih yani kendisine benzetilen zikredilmez. Burada da hastalıklı bir hal sağlıklı bir hale benzetilmiş ve müşebbeh bih olan sağlıklı bir kişinin hali zikredilmemiştir.²³

Eserin kaynakları hususuna gelindiğinde ise Osman Bilgen konuyla ilgili yaptığı araştırmada müellifin eserde hadis, arapça, mantık, fıkıh ve kıraat alanlarından olmak üzere yüz altmış dokuz referans verdiğini ve otuz sekiz farklı kaynaktan yararlandığını belirtir.²⁴ Eserin konumuzla ilgili olması bakımından Hadis metinleri Mâlik b. Enes'in (ö. 179/795) *el-Muvatta*, Buhârî'nin (ö. 256/870) *Sahih-i Buhârî*, Müslim'in (ö. 261/875)

20 Dâvûd-i Karsî, *Şerhu Usûli'l-hadis*, Şifa Yayınları, İstanbul, 2013, s. 14.

21 Dâvûd-i Karsî, a.g.e, ss.14-15.

22 Konuyla ilgili örnekler için bkz. Dâvûd-i Karsî, a.g.e, s. 60-63-140-148-154 vb.

23 Dâvûd-i Karsî, a.g.e, ss.139-140.

24 Osman Bilgen, "Dâvûd-i Karsî'nin 'Şerh Alâ Usûli'l-hadis' İsimli Eserinin Metodu ve Kaynakları Üzerine", s. 106-107.

Sahîh-i Müslim, Tirmizî'nin (ö. 279/892) *Sünen*, Kastallânî'nin (ö. 923/1517) *İrşâdu's-Sârî* ve çağdaşı olan Akkirmânî'nin (ö. 1174/1760) *Şerhu'l-ehâdisi'l-erbaîn*'den yararlandığı görülmektedir.²⁵ Özellikle hadis usulü kaynakları hususunda bir şeyler söylemek gerekirse kitabın Nevevî'nin (ö. 676/1277) *et-Takrîb ve't-teysîr*, İbn Hacer'in (ö. 852/1448) *Nuhbetu'l-fiker*, Suyûtî'nin (ö. 911/1505) *Tedrîbu'r-râvî*, Ali el-Kârî'nin (ö. 1014/1606) *Şerhu Nuhbe* isimli eserine dayandığı görülmektedir. Bununla birlikte Hakim en-Nisâbûrî'nin (ö. 405/1014) *Ma'rifetu Ulûmi'l-hadis*, Hatîb el-Bağdâdî'nin (ö. 463/1071) *el-Kifâye*, İbn Salah'ın (ö. 643/1245) *Mukaddime*, Kadi İyâz'ın (ö. 544/1149) *el-İlmâ' ilâ Ma'rifeti Usûli'r-rivâye* ve İbn Abdilberî'nin (ö. 463/1071) *Câmiu'l-beyâni'l-ilm*, Irâkî'nin *Elfiyetu'l-hadis* ve Sehavî'nin *Fethu'l-mugîs* isimli eserlerine de atıflar yapıldığı söylenebilir.

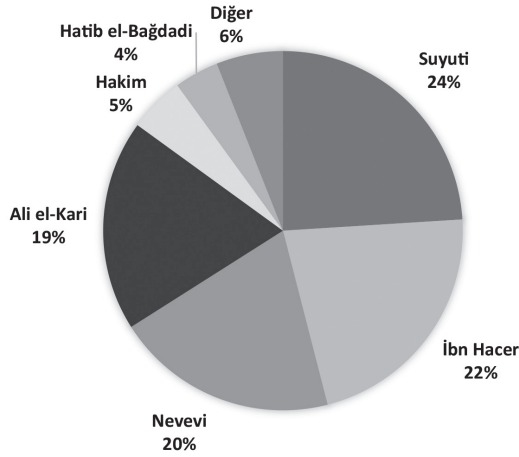
Yapılan bu atıfları kendi içerisinde oranlandığında ise rivayetlerin %24'ünün Suyûtî, %22'sinin İbn Hacer, %20'sinin Nevevî, %19'unun Ali el-Kârî, %5'inin Hâkim ve %4'ünün Hatîb el-Bağdâdî'den yapıldığı görülmektedir. Geriye kalan %6'lık dilim ise Kâdi İyâz, İbn Abdilber, İbn Salah, Sehavî, Irâkî'den yapılan nakillerden müşettekindir. Nitekim kendisi de eserinin sonunda muteber hadis eserlerinin *Takrîb*, *Tedrîbu'r-râvî*, *Elfiye* ve *Nuhbetu'l-fiker* gibi eserler olduğunu ifade etmektedir.²⁶ Buna göre rivayetlerin oranı tablo 1'de gösterilebilir:

Yapılan bu tespitler Dâvûd-i Kârsî'nin eserde geleneksel çizgiyi takip ettiğini ve klasik kaynaklara bağlı kaldığını göstermektedir. Ayrıca özellikle Arap diline dair açıklamaları Ebû Berk b. Abdilkadir er-Râzî'nin (ö. 666/1268) *Muhtâru's-Sıhah* isimli eserinden aktardığı da belirtilmektedir.²⁷ Ayrıca kendisinin Arap Dili konusunda verdiği eserler düşünüldüğünde bir diğer kaynak olarak oralardaki birikimini esere yansıttığı da söylenebilir. Konumuzun ana kısmını oluşturan mantık ve külli kaidelerle ilgili ise Teftâzânî'nin (ö. 792/1390) *Tehzîbu'l-Mantık ve'l-Kelâm* isimli eserinden ve kendisinin bu esere yazmış olduğu *el-Mu'cezu Şerhu Tehzîbi'l-Mantık* isimli şerhten istifade ettiği söylenebilir. Zira bu konuyla ilgili eserde kendisinin herhangi bir isme veya esere atıf yaptığı söylenemez. Ancak yukarıda zikre-

25 İlyas Canikli eserde geçen hadis metinlerinin sıhhati üzerine yaptığı bir araştırma neticesinde bu metinlerin çoğunun zayıf ve uydurma olduğunu belirtir. (bkz. İlyas Canikli, "Dâvûd-i Karsî'nin Şerhu Risâle fi Usûli'l-hadis İsimli Eserinde Yer Alan Rivayetler Üzerine Bir Değerlendirme", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, c.6, s.3, 2017, ss. 13). Ayrıca eserin kaynakları için bkz. Osman Bilgen, a.g.m, s. 106-107.

26 Dâvud-i Karsî, a.g.e, s. 174.

27 Osman Bilgen, "Dâvûd-i Karsî'nin 'Şerh Alâ Usûli'l-hadis' İsimli Eserinin Metodu ve Kaynakları Üzerine", s. 108.

Tablo 1: Dâvûd-i Kârsî'nin Eserinde Kullandığı Hadis Usulü Kaynaklarının Oranı

dilen eser şerhinin kendisine ait olması ve özellikle kendisinin de ele aldığı amm, hass, tasavvur, tasdik vb. konuları bu eserin içeriyor olması konuyla ilgili temel kaynağının *el-Mu'cezu Şerhu Tehzîbi'l-Mantık* isimli eser olduğunu düşünmemize sebep olmaktadır.

Böylece yukarıda verilen bilgiler ışığında müellifin hayatı, eserleri, hadis, Arap Dili ve mantık ilmindeki kaynaklarından bahsedilmiş ve konuyla ilgili bir temel zemin oluşturulmuştur. Bundan sonraki aşamada onun mantık ve külli kaidelerinden hareketle eserinde kullanmış olduğu şerh yöntemi açıklanmaya çalışılacaktır.

3. Bir İlim Olarak Hadis'in Tanımı, Mevzusu ve Garazı

Dâvûd-i Karsî eserinde hem mantık ilimlerinin bir metodu olarak²⁸ hem kendisinin şerh etmiş olduğu Teftâzânî'nin mantık eserinin başında da uygulandığı üzere²⁹ bir ilmin tarifi, mevzusu ve garazının ne olduğunun belirlenmesini ve böylece ilimler tasnifi içerisinde nerede durduğunun ve kendisinin diğer ilimlerden farkının ortaya çıkarılmasını hedeflemektedir. Nitekim ona göre bir şeyin ilim olabilmesi için üç şey gerekmektedir. Bunlardan birincisi ilmin tarifi ki bu icmali ve malum olmalıdır. İkincisi İlimin

28 Bkz. Fenârî, *Mukayyedu Fenârî alâ Kavli Ahmed*, İstanbul, Salah Bilici Kitabevi, ty, s. 2-4.

29 Bkz. Teftâzânî, *Tehzîbu'l-Mantık*, Mısır, Matbaatu Saade, 1912, s. 4-7. Ayrıca ilimlerin tanımlanması ile ilgili olarak bkz. İlhan Kutluer, "Kâtip Çelebi ve Bilimler: Keşfü'z-Zunûn'un Mukaddimesinde "el-İlm" Kavramı," Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2000, sayı: 18, s. 86.

mevzusu ki bu da diğer ilimlerden onu ayıran özelliktir. Üçüncüsü ise çabasının ve isteğin boşa gitmemesi için ciddiyeti ve dinçliği artırmak üzere garaz yani amaçtır.³⁰

Hadis ilmini usul ve fûru olarak ikiye ayıran Dâvûd-i Karsî ise Hadis usulü ilminin tanımını kabul ve red açısından ravilerin hadisin ahvalini bildiren ilim olarak tanımlar. Mevzusu ise hadis ve ravidir. Nitekim tüm ilimlerdeki araştırmalar bu zati arazlara göre yapılmaktadır. Garazı ise ravi ve hadislerde makbul ile merdud olanı belirlemektedir.³¹

Furû' hadis ilminin tanımını ise müellif hadis naklinin kendisiyle bilindiği bir ilim olarak tanımlar. Konusu, Nebi olması haysiyetiyle Nebi'nin zatıdır. Garazı ise İki cihan saadeti kazanmaktır.³²

Usul ve fûru diye ayırdığı hadis ilminin usul kısmını dirâyetü'l-hadis, furû' kısmını ise rivâyetü'l-hadis olarak nitelemektedir.³³ Böylece ilim anlayışının içinde hadis ilmini usul ve fûru olarak tanımlama, konusu ve amacı bakımından tanımlayarak mantık çerçevesine oturtmaktadır. Böylece hadis ilminin durduğu yeri ve kendisini diğer ilimlerden ayıran özellikleri zikretmiş olmaktadır.

4. Eserde Kullanılan Külli Kaideler ve Mantık İlimleri

Dâvûd-i Karsî hadis ilminin diğer ilimlerden ayırt edici özelliklerini yukarıdaki gibi zikrettikten sonra eserini şerh etmeye başlamıştır. Bu başlık altında özellikle bu çalışmanın da konusunu teşkil eden külli ve mantık kaidelerine dair yaptığı şerhlere örnekler verilerek genel kaideler çıkarılmaya çalışılacaktır. Bu yapılırken ise konu iki ana başlıkta incelenecektir. Bunlardan birincisi müellifin ele almış olduğu külli kaidelerden hareketle hadis usulü terimlerini açıklayışı diğeri ise bu terimler arasında kurduğu amm-hass tanımlamalarıyla ilgilidir.

a. Külli Kaideler

Dâvûd-i Karsî eserinde levh-i mahfuz'dan alındığı iddia edilen bilgilerin adem ifade ettiği ve adem üzerine hüküm bina edilemeyeceği, beyan makamındaki sukût hasır ifade eder, azlık çokluğa hükmolunur gibi önemli külli kaidelerden hareketle hadis usul terimlerini açıklamaktadır.

30 Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, s. 31.

31 Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, s. 31-32.

32 Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, s. 33-34.

33 Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, s. 34.

Nitekim bu konudaki en önemli örneklerden biri Sahabe'den ve tabiundan yapılan hadislerin hangi durumlarda merfû sayılacağı hususunda dönemin güncel tartışmalarına ve kelami konulara değinerek yaptığı açıklamadır. Sahabe ve tabiundan aktarılan ahiret ahvali, geçmiş ve gelecekle ilgili ilahiyat ve nübüvvet konularını sadece Hz. Peygamber'in bileceği ve sahabe ile tabiundan bu hususta yapılan nakillerin de Hz. Peygamber'e dayanması durumunda merfû olma ihtimalinin bulunduğunu belirtir. Konuyla ilgili asıl ve özgün olan taraf ise sahabe ve tâbiûnun bunları levh-i mahfuzdan aldıkları bilgi ile aktarmış olma ihtimalleri bulunmadığını belirtmesidir. Nitekim kendi zamanında bazı mutasavvıf ve mübtedilerin kendi şeyhleri hakkında levh-i mahfuzdan almış olduklarını iddia ettikleri bilgilere bu durum benzetilmektedir. Ancak bu bilgilerde asıl olan adem yani üzerine şeri hükmün bina edilmemesidir ve adem de delil olarak sayılmaz. Bunlar onların itikadi icatları olup bunu Hz. Peygamber'den aktarıldığını vehm ettirmelerinden ibarettir. Bize gerken şey ise kitaba ve sünnete uymak olup müfrit şeyhlerin görüşlerine uymak değildir demektir.³⁴ Dolayısıyla konuyla ilgili açıklamasında bir insanın levh-i mahfuz'dan bilgi almasının ancak adem ifade edeceği bunun da üzerine delil bina edilemeyecek bir şey olduğunu ifade eder.

Konuyla ilgili benzer bir örnek ise mevkûf ve maktû' hadislerin birbirleri yerine kullanılıp kullanılamayacağı hususuyla ilgilidir. Nitekim Birgivî'nin metninde geçen maktû' hadislere de mevkûf denilebileceği yönündeki ifadeyi açıklayan Dâvûd-i Karsî bu ifadeden hareketle aksinin yani (mevkûf rivayetlerin maktû' olarak isimlendirmesi'nin) mümkün olmadığını belirtmektedir. Bu husustaki delili ise "bir konuda sukut etmek beyan makamındaysa bu hasr ifade eder" kaidesidir.³⁵ Burada sukut edilen şey ise mevkûf rivayetlerin maktû' olarak isimlendirilmesi iken hasr ifadesi ise maktû' rivayetlerin mevkûf olarak isimlendirilmesi hususundadır. Dolayısıyla konuyla ilgili mantık ilmi çerçevesinde bir açıklama yaparak ifade edilen aksinin neden mümkün olmadığını belirtmektedir.

Konuyla ilgili bir başka örnek ise meşhur, aziz ve garib hadis arasındaki bağlantıyla ilgilidir. Meşhur hadiste rivayetin her bir zincirinde en az üç, aziz hadiste en az iki ravinin, garib hadiste ise bir ravinin olması şart koşulmaktadır. Şayet meşhur hadisin senedinin bir yerinde iki ravi varsa bu hadise aziz, bir ravi varsa ise garib diye hükmedilir. Bunun sebebini

34 Dâvûd-i Karsî, *a.g.e*, s. 53-54. Ayrıca dönemin şeriat-hakikat tartışmaları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Reşat Öngören, *Osmanlıda Tasavvuf*, s. 335-396.

35 Dâvûd-i Karsî, *a.g.e*, s. 55-56.

ise hem Birgivî hem de müellif azlık çokluğa hükmedilir kaidesi uyarınca açıklamaktadır.³⁶

Dolayısıyla yukarıda zikredilen örnekler ekseninde Dâvûd-i Karsî hadis usul kaidelerinin anlaşılması hususunda kendine birtakım sorular sormakta ve bu sorulara külli kaideler çerçevesinde verdiği cevaplarla okuyucunun ve muhtemelen öğrencilerinin konuyla ilgili daha derin bir şekilde düşüncesini hedeflemektedir. O halde yukarıda zikredilen örnekler çerçevesinde Dâvûd-i Karsî'nin "adem üzerine delil bina edilmez, "bir konuda sukut etmek beyan makamındaysa bu hasır ifade eder", "Azlık çokluğa hükmedilir" gibi külli kaidelere eserde yer verdiği bunları hadis usulündeki terim ve diğer meselelerin çözümünde kullandığı söylenebilir.

b. Amm-Has Meselesi

Mantık kaideleriyle de bağlantılı bir şekilde müellif eserinde pek çok birbiri yerine kullanılan, tanımlanmasında ihtilaf bulunan veya dönemlere göre kendisine farklı anlamlar yüklenen terimlerle ilgili bir karşılaştırma yapmakta ve bunları amm ve has olmaları hasebiyle sınıflandırmakta ve birbirlerinden farklı olan yönlerini ifade etmektedir.

Konuyla ilgili verilebilecek en önemli örneklerden biri rivayetteki adalet kavramı ile islam hukukundaki şahitlik meselesi ile ilgilidir. Fıkıh ilminde bir kişinin şahit olabilmesi için mecnun, köle, sabi, büyük günah işleyen ve mürüvvet yoksunu olmaması gerekmektedir.³⁷ Benzer şekilde hadisçilere göre bir ravinin adil olması için bu şartlar gereklidir ancak ravi köle dahi olsa adalet sahibi olabilir. Bunun dışında ise hadisçilere göre mübtedi olanların rivayetleri kabul edilmez durumdadır. Dâvûd-i Karsî konuyla ilgili bu açıklamayı yapmakta ve ikisi arasında umum-husus min vech ilişkisi olduğunu belirtmektedir.³⁸ "İki kavramdan biri diğerinin bazı fertlerini kapsamına alıyorsa ve Türkçe de eksik girişimcilik olan ifade edilen" bu mantık terimi Dâvûd-i Karsî tarafından hadis usul eserinde kullanılmaktadır.³⁹

Munkatı hadisin hadis terimleri tasnifindeki yerini de benzer bir metotla amm ve has diye ikiye ayırmaktadır. Nitekim munkatı hadis, mürsel, mu'dal, müdelles vb. terimleri içinde barındırması hasebiyle çatı kavramdır

36 Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, s.171.

37 Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, s. 126.

38 Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, s. 128.

39 el-Ankaravi, Muhammet Şükrettin, *Tarifatu's-Şemsiye ale Mesleki'l-İmtihan*, s.7; Ayrıca bkz. Mahmut Kaya, "Nisbet", *DİA*, c. 33, 2007, s. 144.

ve bu onun amm olan manasıdır. Ancak mesela mu'dal hadis peşpeşe iki ravinin düşmesi durumunda oluşmaktadır. Ancak bu raviler peşpeşe değil de farklı yerlerde düştüğünde de hadis munkatı ismini almaktadır. Bu da munkatı hadisin has olan manasına tekabül etmektedir. Ayrıca muknatı amm manasıyla mukasem olması hasebiyle tasavvura benzetilmekte ve bu sınıflandırmanın ilmin parçaları olan tasdik ve tasvurla ilgisi kurulmaktadır.⁴⁰

Müellif amm ve has arasında yukarıda kurduğu ilişkinin bir benzerine müs-ned ve merfû hadis ilişkisinde de kurmaktadır. Müsned hadis muttasıl olmayı ifade ettiği için merfû ile müsavi değil ondan daha has bir kavramdır. Merfû ise burada amm olan kavramı ifade etmektedir.⁴¹

Konuyla ilgili bir başka mesele ise münker hadisin amm ve has manalarıyla ilgilidir. Nitekim münkerin zayıf raviden nakledilen bir rivayetten ibaret olduğu fikrine Dâvûd-i Karsî karşı çıkmakta ve bunun zikredilen bu has manadan ibaret olmadığını daha amm bir manasının olduğunu ifade etmektedir. Buna göre şayet ravi fisk, gaflet veya kesratu'l-galat gibi ifadelerle ta'n edilmişse de bu ravilerin yapmış oldukları rivayetlerin de münker kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini ve bu da münkerin amm anlamına karşılık geldiğini belirtmektedir.⁴²

Benzer bir örnek ise kizb ile itham edilmiş ravinin rivayetinin durumuyla ilgilidir. Buna göre böyle bir raviden nakledilen bilgi metrûktur ve ahkam ile akaidde delil olarak kullanılmaz. Bunun sebebi ise bu hadiste uydurma ihtimalinin bulunmasıdır. Dolayısıyla bu türdeki rivayetler de mevzû kapsamına girmekte ve mevzû hadis bu bağlamda amm bir anlam ifade etmektedir.⁴³ Dolayısıyla müellif mevzû hadisi mukasem kılmakta ve amm ifade ettiğini belirtmekte, metrûk hadisin ise bunun bir kısmı olarak has bir anlama karşılık geldiğini söylemektedir.

Dolayısıyla müellif eserde terimler arasında önemli ilişkiler kurmaktadır. Bunu yaparken konuyla ilgili farklı görüşlere değinmekle birlikte kendi görüşünü de sunmaktadır. Bunu yaparken ise özellikle terimlerin amm-hass ifadelerinden hareket etmektedir. Böylece terimlerin farklarına ve ayırt edici özelliklerine değinerek usul kaidelerinin zihne daha kolay yerleşmesine imkan tanımaktadır.

40 Dâvûd-i Karsî, a.g.e, s. 74-75-76.

41 Dâvûd-i Karsî, a.g.e, 82-84.

42 Dâvûd-i Karsî, a.g.e, s. 97-99.

43 Dâvûd-i Karsî, a.g.e, s. 138-139.

Sonuç

Osmanlı dönemi 18. yy kalam, Arapça, mantık, kalam ve hadis gibi alanlarda önemli bir yere sahip olan Dâvûd-i Karsî özellikle hadis sahasında çalışmada zikredilen hususlar çerçevesinde hadis usulüne önemli katkılarda bulunmuştur. 16. yy alimlerinden olan İmam Birgivî'nin mezkur hadis usulü eserine dair yapılan pek çok şerh ve haşiye çalışmalarından birinin ve hadis sahasında olanın esas alındığı bu çalışmada Dâvûd-i Karsî'nin bu geleneğin üzerine bina ettiği farklılıklar ve özgünlükler üzerinde durulmuştur.

Kendisinin en önemli özelliği özellikle klasik hadis usulü kaynaklarından bağımsız kalmadan İbn Salah, Nevevî, İbn Hacer, Suyûtî, Ali el-Kârî ve Irâkî gibi hadis usulünün temel eserlerini veren kişilere atıfta bulunmasıdır. Bununla birlikte eserinde kullanmış olduğu hadislerle ilgili zayıf veya uydurma oldukları yönünde değerlendirmeler bulunsa da İmam Mâlik, Buhârî, Müslim, Tirmizî gibi önemli hadis alimlerinin eserlerinden yararlanması onun hadis usul bilgisine ve literatürüne hakim olduğunu göstermektedir. Nitekim özellikle usul kaidelerini açıklarken usulcülerin konuyla ilgili görüşlerini aktarması ve kendi görüşünü bunun üzerine bina ediyor olması da Dâvûd-i Karsî'nin eserini bir temel üzerine bina ettiğini göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Zira kendisinin özellikle hadis şerh geleneğinde kullanılan ve yer yer hadis usulü eserlerinde de görülen kelimelerin lûgat ve ıstılah manasının verilmesinin yanı sıra ism-i fâil, ism-i mef'ûl olmaları gibi sarf; lemma'nın, lev'in cevabına işaret etmesi gibi nahiv; mecaz ve istiareleri belirtmesi gibi belagat konularına da işaret ettiği görülmektedir. Nitekim kendisinin Arapça hususundaki eserleri de göz önüne alındığında bu ilimleri hadis usulüne de aktardığı ve bu anlamda multidisipliner bir yaklaşım sergilediği görülmektedir.

Ayrıca eserde yer yer kelamla ilgili bilgiler aktarması da kendisinin ilmi birikimini yansıması açısından önemlidir. Bununla birlikte özellikle kalam dair eserinde tasavvufçuları eleştirmesi hasebiyle tasavvuf düşmanı olarak nitelenen müellif, aynı zamanda incelediğimiz bu eserde de tasavvufçuların levh-i mahfuz'dan aldıklarını iddia ettikleri bilgilerin adem ifade ettiğini söylemektedir. Nitekim bu örnek de onun tasavvufa karşı duruşunu göstermektedir.

Dâvûd-i Karsî'nin bir diğer önemli özelliği ise mantık ve külli kaidelerle ilgili konulardaki ilmi birikimini de eserine yansımasıdır. Nitekim bir di-

siplinin ilim olarak belirlenmesinde ihtiyaç duyulan hususiyetlere işaret ederek hadis ilminin diğerlerinden ayrılan noktalarını belirlemiştir. Burada kastedilen daha önceki kaynaklarda hadis ilminin tarifinin, mevzunun ve amacının belirtilmiyor olması değildir. Ancak burada söylenmek istenen ilim kavramını temel alıp burada ammdan hasa doğru takip ettiği yöntemdir. Nitekim kendisi böylece hadis ilminin diğer ilimlerden farkını ortaya koymaktadır. Ancak bununla da kalmamakta hadis ilmini de kendi içerisinde usul ve furu olarak ikiye ayırmakta ve bir anlamda kendisinin bu eserle usul ilmiyle ilgili bilgiler vereceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla eserinin ilim anlayışı içerisinde nerede durduğunu böylece tespit etmektedir.

Bununla birlikte adalet ve şahitlik arasındaki farkları umum-husus min vech kavramıyla ilişkilendirme ve mevkûf ve maktû hadis terimlerinin birbirinin yerine kullanılıp kullanılmayacağı hususundaki beyan makamındaki sukut hasr ifade eder açıklaması, meşhur hadisin bir tabakasında ravi sayısının ikiye düşmesi durumunda hadisin aziz, bire düşmesi durumunda ise garip olarak isimlendirilmesini az çoğa tahakküm eder kaidesine bina etmesi ve levh-i mahfuzdan alındığı iddia edilen bilgilerin adem ifade etmesi gibi temel mantık kuralları da özellikle onun hadis usulü eserini diğerlerinden ayıran ve özgün kılan taraflar olarak zikredilebilir.

Ayrıca terimlerin taksimatındaki mantığı şerh etmesi ve tariflerindeki amm-has açıklamaları kavramların okuyucunun zihninde daha iyi bir şekilde oturmasını sağlamaktadır. Zira böylece kavramların birbirleriyle olan farklarına ve benzerliklerine değinerek ayırt edici özelliklerini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada konu, bir hadis usulü eseri bağlamında ve burada zikredilebilecek oranda örnekler çerçevesinde ele alınmıştır. Ancak onun kelim, Arap dili, mantık, münazara ve diğer eserlerinde de istişhad olarak kullandığı hadisler ve bu hadisler hakkındaki değerlendirmeleri incelendiğinde de kendisine has yorumları muhakkak ortaya çıkacaktır. Bu sebeple İslami ilimler arasındaki bağlantının Dâvûd-i Karsî örneği ile nasıl kurulduğunu görmek adına bu eserin önemli bir yerde durduğu düşünülmektedir. Nitekim nasıl ki bir fıkıh usulü metni okunduğunda dil, mantık ve kelim meselelerine vukufiyet bulunmuyorsa, o metni anlamak pek mümkün görünmemektedir. Hadis usulü eserinde de benzer durumların oluşu temel alet ilimleri ile hadis usulü arasında kurulan bağlantının görülmesi açısından oldukça önemlidir. Aynı zamanda bu eserin hadis ilminde daha sonraki dönemlerde de yapılacak olan gerek interdisipliner gerekse de multidisipliner çalışmalara önemli bir örnek olarak kapı aralması umulmaktadır.

Kaynakça

- Abdullah Taha İmamoglu, "Bir Asır Sonra Dâvûd-i Karsî'nin Hadis Usulü Şerhi- ni Okutmak: Babakaleli Ahmed Abdülaziz Efendi ve Mukarribu't-Talibin Adlı Tercümesi", *Uluslararası Dâvûd-î Karsî Sempozyumu*, 11-14 Mayıs 2017, Kars, 2017, s. 261-267.
- Ahmet Emin Seyhan, "Dâvûd b. Muhammed el-Karsî'nin Şerhu Usûli'l-Hadis li'l-Birgivi Adlı Eseri Özelinde Hadis/Sünnet Anlayışı", *Uluslararası Dâvûd-î Karsî Sempozyumu*, 11-14 Mayıs 2017, Kars, 2017, s. 255-260.
- Ahmet Yıldırım, *Dâvûd-i Karsî'nin Hadis Kültürü*, *Uluslararası Dâvûd-î Karsî Sempozyumu*, 11-14 Mayıs 2017, Kars, 2017, s. 188-203
- Alparslan Kartal, "Dâvûd-i Karsî'nin (Ö. 1169/1756) Şerhu Alâ Usûli'l-Hadis'i Üzerine Yazılan Haşiyeler", *Uluslararası Dâvûd-î Karsî Sempozyumu*, 11-14 Mayıs 2017, Kars Tebliğler, 2017, s. 167-174.
- el-Ankaravi, Muhammed Şükrettin, *Tarifatu's-Şemsiye ale Mesleki'l-İmtihan*, İstanbul, 1305.
- Cemil Akpınar, "Dâvûd-i Karsî", *DİA*, 1994, IX, 29-32.
- Dâvûd-i Karsî, *Şerhu Usûli'l-hadis*, Şifa Yayınları, İstanbul, 2013.
- Emrullah Yüksel, "Birgivi", *DİA*, 1992, VI, 191-194.
- Halil İbrahim Kutlay, "Şerhu Risale fi Usuli'l-Hadis Adlı Eseri Bağlamında Davud el-Karsî'nin Hadis Usulü Anlayışı", *Uluslararası Dâvûd-î Karsî Sempozyumu*, 11-14 Mayıs 2017, Kars Tebliğler, 2017, s. 225-235.
- Hayreddin b. Mahmûd ez-Zirikli ed-Dimaşki, *el-Â'lâm*, Beyrut, Dâru'l-ilm li'l-melâyîn, 2002.
- İlhan Kutluer, "Kâtip Çelebi ve Bilimler: Keşfü'z-Zunûn'un Mukaddimesinde "el-İlm" Kavramı", Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2000, sayı: 18, s. 86.
- İlyas Canikli, "Davudî Karsî'nin "Şerhu Risâle fi Usûli'l-Hadis" İsimli Eserinde Yer Alan Rivayetlerin Kaynak Değeri ve Metin Kitiği", *Uluslararası Dâvûd-î Karsî Sempozyumu*, 11-14 Mayıs 2017, Kars Tebliğler, 2017, s. 152-166.
- İlyas Canikli, "Dâvûd-i Karsî'nin Şerhu Risâle fi Usûli'l-hadis İsimli Eserinde Yer Alan Rivayetler Üzerine Bir Değerlendirme", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, c.6, s.3, 2017, ss. 13
- İsmail b. Muhammed el-Bağdadi, Bağdatlı İsmail Paşa, Hediyyetu'l-ârifin Esmâu'l-müellifin ve Asâru'l-musannefin, Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâs, ty.
- Lokman Şen, *Dâvûd-i Karsî ve Hadisçiliği*, (Yüksek Lisans Tezi), *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Van, 1998.
- Mahmut Kaya, "Nisbet", *DİA*, c. 33, 2007, s. 144.
- Molla Fenârî, *Mukayyedu Fenârî alâ Kavli Ahmed*, İstanbul, Salah Bilici Kitabevi, ty, s. 2-4.
- Muhammed b.Pir Ali el-Birgivi, *Usûlu Hadis*, trc. Talha Hakan Alp, İstanbul, Yasin Yayınevi, 1998.

- Osman Bilgen, "Dâvûd-i Karsî'nin 'Şerh Alâ Usûli'l-hadis' İsimli Eserinin Metodu ve Kaynakları Üzerine", *Turkish Studies*, c.11/5, 2016, ss. 99-116.
- Ömer b. Rıza b. Muhammed el-Kehhale, *Mu'cemu'l-müellifîn*, Beyrut, Dâru İh-yâi't-Turâs, ty.
- Resul Öztürk, "Dâvûd el-Karsî, Kelami Görüşleri ve Kaynakları", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi AÜİFD*, Erzurum, 2014, s. 42.
- Reşat Öngören, *Osmanlılarda Tasavvuf: Anadoluda Sufiler, Devlet ve Ulema*, İstanbul, İz Yayıncılık, 200.
- Sâ'dettin Teftâzânî, *Tehzîbu'l-Mantık*, Mısır, Matbaatu Saade, 1912, s. 4-7.
- Sadık Cihan, "Osmanlı Devrinde Türk Hadisçileri Tarafından Yazılan Usulu Hadis Eserleri, Risaleleri ve Nuhbetu'l-fiker Üzerine Yapılan Şerh ve Tercümeleler", *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, AÜİFD*, s.1, 1975, ss. 127-136.
- Veli Aba, "Dâvûd-i Karsî'nin Şerhu Usûli'l-Hadis Adlı Eseri ve Önceki Hadis Usûlü Şerhleriyle Mukayesesi (Muhteva ve Metot Tahlili)", *Uluslararası Dâvûd-î Karsî Sempozyumu*, 11-14 Mayıs 2017, Kars Tebliğler, 2017, s. 236-254.
- Selahattin Yıldırım, "XIX. Yüzyıl Osmanlı Muhaddisleri ve Eserleri", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2004, sayı: 13, s. 263-315.
- Selahattin Yıldırım, "XVII. Yüzyıl Osmanlı Muhaddisleri ve Eserleri", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2004, sayı: 14, s. 151-182.
- Zişan Türcan, "Osmanlı Dönemi Hadis Şerhlerinin Şerh Literatürü İçindeki Yeri", c. 11, s.21, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, TALİD*, 2013, ss. 143-164.